

Грамадзянін Вялікага Княства Літоўскага¹

Станіслаў Свяневіч

Часамі ёсць труны, стоячы каля якіх менш думаеш пра нябожчыка як чалавека, які з намі жыў, з намі тужыў, працаваў і змагаўся, а цяпер адышоў у недасяжную таемную далячынь – а больш пра вялікія гістарычныя плыні, пра творчыя грамадскія сілы, якія знаходзілі ў асобе памерлага свае водгук і выяўленне. Ёсць труны, выгляд якіх выклікае ў нас нейкую дзіўную блытаніну пачуццяў, цэлы вір імгненных думак. З гэтага віру неаднойчы нараджаюцца новыя ідэі; глыбока, у найінтымнейшых пластах нашай душы схаваная туга пачынае пранікаць у свядомасць. Падобны вір думак і пачуццяў павінен быў перажыць, мабыць, не адзін вілянчук, стоячы перад адчыненай труной Тадэвуша Урублеўскага* ў будынку бібліятэкі на Універсітэцкай вуліцы.

Бо для нас, віленчукоў, Урублеўскі быў не толькі вядомым юрыстам, не толькі слынным бібліяфілам і непараўнальным эрудытам, але перш за ўсё выдатнай асобай, уся дзейнасць якой у апошні дзясятак гадоў, уся жыццёвая калатня і ўсе нечаканыя скачкі былі праявай той цяжкой трагедыі, праз якую праходзіць наша зямля.

Калі некалькі гадоў таму як чалавек, што асэнсоўвае той клубок праблем, які ў нас носіць назву “пытання ўсходніх ускраін”, я першы раз уваходзіў у кватэру знакамітага юрыста, хочучы пачуць ягоную думку пра тую праблематыку, якая мяне мучыла, ён прывітаў мяне словамі: “Вы знаёміцеся з адным з апошніх магіканаў. Сёння засталося ўжо толькі тры сапраўдныя грамадзяніны Вялікага Княства Літоўскага і толькі тры сапраўдныя краёўцы. Я – адзін з іх”.

Я кінуў вокам наўкол. Паглядзеў на гравюры і карціны, што віселі на сцяне, на стол пасярод пакою, пакрыты чырвоным сукном, на постаць гаспадара ў дзіўным убранні, які напалову нагадваў манаскую расу, а напалову – сярэднявечную доктарскую тогу, на яго адухоўлены, блед-

¹ Перакладзена паводле: S. [Swianiewicz, Stanisław] (1925). “Obywatel W. Ks Litewskiego”. *Kurjer Wileński*, 07.07.1925.

ны твар старца і мысляра. І нечакана мяне ахапіў успамін пра ўсё тое, што я калі-небудзь чытаў ці чуў пра гісторыю нашага краю. Успамін пра эпоху, калі нас не ненавідзелі ўсе суседзі, як гэта ёсць цяпер, а калі Рэч Паспалітая была прыцягальнай і аб'яднаўчай сілай, пра эпоху, якая ўжо стала легендай. Праз нейкі момант, калі завязалася размова і калі я пачуў, з якой свабодай і натуральнасцю мой суразмоўца апераваў архаічным для нас тэрмінам “Вялікае Княства”, то зразумеў, што нашая легенда была для яго рэальнай гістарычнай рэчаіснасцю.

У нядзельным выпуску “Słowa”^{*} ва ўступным артыкуле пан Цат^{*} напісаў, што Урублеўскі перажыў сваю эпоху на гадоў якіх з 50. Я б сказаў больш. Урублеўскі перажыў яе на некалькі соцень гадоў. Ягонае месца было ў Вялікім Княстве Літоўскім XV ці XVI стагоддзя, калі паны Літвы не хацелі поўнага разрыву сувязяў з Каронай, але адначасова востра працівіліся ўсялякім паглынальным тэндэнцыям з боку апошняй. Тады ён, магчыма, застаўся б у памяці нашчадкаў як вялікая гістарычная постаць, як вялікі дзяржаўны дзеяч.

Паляк сёння любіць польскую нацыянальную ідэю, літовец – літоўскую, беларус – беларускую. Урублеўскі ж любіў перш за ўсё наш край з усімі яго жыхарамі, без розніцы ўжыванай мовы, з усім яго багатым мінулым, ад слаўных паходаў Вітаўта аж да баёў Каліноўскага ў гарадзенскіх лясах.

Таму ў цяперашняй нацыяналістычнай Польшчы Тадэвуш Урублеўскі для сябе знайсці месца не мог. І калі так шмат жоўці, так шмат незвычайнай злосці неаднойчы прабівалася ў ягоных выказваннях пра сучасную Польшчу – магчыма, гэта менавіта таму, што ёнразумеў – сярод нас яму няма ўжо чаго рабіць. Сённяшняй Польшчы Урублеўскі зразумець не мог. Ён мог выдатна зразумець рэвалюцыянераў, што выходзілі з бомбамі на вуліцу, мог зразумець каталіцкіх ксяндзоў, якія мараць пра аднаўленне Уніі, мог пагадзіцца з памешчыкамі, што змагаюцца з аграрнай рэформай, умеў пасяброўску размаўляць з манархістамі, мог унікнуць у псіхалогію дыверсійнай банды Скамароха² – але не мог уцяміць псіхікі кухарак ад святой Зіты³, не мог зразумець шаўцоў з Лігі святога Казіміра і старых

² Скамарох – мянушка Германа Шыманюка (1892 – ?), кіраўніка беларускага антыпольскага руху на Гарадзеншчыне і Беласточчыне на пачатку 1920-х гадоў. Тадэвуш Урублеўскі быў адным з адвакатаў на судовым працэсе над чальцамі атрада Скамароха, які праходзіў у Беластоку ў траўні 1923 года. – *Заўвага навуковага рэдактара.*

³ Маюцца на ўвазе сяброўкі Таварыства каталіцкай жаночай службы пад патранажам св. Зіты, заснаванага ў канцы XIX стагоддзя. Гэтае таварыства ставіла сабе за мэту ўсёмагчыма спры-

дзеваў з разнастайных патрыятычных інстытуцый. А гэтыя шаўцы, кухаркі і старыя дзевы – сімвал цяперашняй Польшчы, наша грамадская думка. І тое таксама адна з прычын, чаму сучасная Польшча была такой чужой слаўнаму адвакату.

Нацыяналістаў Урублеўскі лічыў сваімі праціўнікамі. Гэта быў для яго чужы і варожы лагер. Нацыяналісты таксама адказвалі яму зусім непрыхаванай нянавісцю. Сярод левай дэмакратыі нябожчык меў шмат асабістых сяброў, але пра сам кірунак заўсёды казаў з лёгкім адценнем пагарды. На ягоную думку, уся наша левая інтэлігенцыя ўяўляе з сябе варты жалю вобраз людзей, прасякнутых ліберальнымі лозунгамі другой паловы мінулага стагоддзя, якія маюць шмат сантыментаў да вялікіх момантаў нашага мінулага, але адначасова заражаныя і ўсёмагутным нацыяналізмам сучаснай эпохі. Нябожчык лічыў, што, не ўмеючы супярэчны адзін аднаму элементы сваёй ідэалогіі ўзгадніць паміж сабой, гэтыя людзі ў практычным палітычным жыцці заўсёды цягнуцца ў хвасце нацыянальнай дэмакратыі, неаднойчы беручы на сябе адказнасць за яе палітыку. Урублеўскі ж быў занадта катэгарычным, занадта рашучым ворагам нацыяналізму і ідэі нацыянальнай дзяржавы, каб знайсці сабе месца ў гэтым лагерах.

У сённяшняй Польшчы Тадэвуш Урублеўскі быў самотны і быў у апазіцыі. Магчыма, менавіта таму ён так добра разумеў і так добра абараняў усіх легальных і нелегальных апазіцыянераў.

За труною ішоў рознаколерны натоўп сяброў, знаёмых і прыхільнікаў. Чуліся словы, якія казаліся на ўсіх краёвых мовах. Адзін з прысутных сказаў мне, што гэта свайго роду гістарычнае пахаванне, бо, відаць, апошні раз мы ідзем разам за адной труной з літоўцамі і беларусамі. Нагадала гэта мне тое, як адзін раз запытаўся ў нябожчыка, ці верыць ён у будучае польска-літоўскае паразуменне. Ён мне тады адказаў, што глыбока верыць у тое, што супольныя інтарэсы нас з часам паяднаюць, але гэта адбудзецца ўжо не пры нашым жыцці. Хто з іх меў рацыю – гэты жывы, які сумняецца, ці той мёртвы, які верыў, пакажа далёкая будучыня. Тым часам, калі груды зямлі з глухім гукам пачалі падаць на крышку труны, адчувалася, што мяшчанскі нацыяналізм сённяшняй Польшчы пазбавіўся моцнага, узброенага незвычайнымі ведамі праціўніка.

яць рэлігійнаму, культурнаму і прафесійнаму развіццю тых жанчын, якія былі служанкамі ў розных установах і прыватных дамах. Апека, якой ахоплівала таварыства сваіх сябровак, распаўсюджвалася на ўсе сферы іх жыцця. – *Заўвага навуковага рэдактара.*